

Хатиралар барлаганда

«Лэйсэн» әдәби ижат берләшмәсенең оешуына 60 ел тула. 1963 елның көзендә әдәби түгәрәк буларак яши башлаган, соңрак «Лэйсэн» исемен алган берләшмәнең беренчे жылтүкчесе итеп Хәниф Хөснүллин сайланған. Аның истәлекләре Чаллы төбәгенең яшь калам ияләрен үз канаты астына жыыйған «Лэйсэн»нең беренчे адымнары түрүндә.

Хәнәфи ага Маннаповның әле генә газетада бирелгән язмасын укыйм да уйга калам. Вакыты, кешеләре уйландыра. Хәнәфи ага, Зәйнәп апа... Алар белән мин беренче мәртәбә шул 1963 елның көзендә очраштым. Эле Казанда педагогия институтында укыганда ук, «Татарстан яшьләре» газетасы каршында оешкан әдәби түгәрәккә йори идем. Институтның узенә дә әдәби түгәрәк эшли иде. Биклән урта мәктәбенә тарих укытучысы булып кайткач, Казандагы шул әдәби дөнья, шигъри жанлы иптәшләр сагындыра башлады. Кирәк, бик кирәк иде әдәби мохит каләме нығып житмәгән кешегә. Минутлык йомшарулар, рухташлар эзләү әнә шуның аркасында булгандыр ул чагында.

Беренче тапкыр Чаллы редакция-
сенә кердем. Урамы һәм вакыты өчен
шактый абруйлы күренгән ике катлы
сары йорт. Менгәндә, сине сыйнаган-
дай итеп, баскычлары шығырдан тора.
Анда ишек, монда ишек... Кирәклесе

Хәниф Хөснүллиң

Хәниф Хөснүллиң

барлаганда

кайда? Күрше Ташлық егете Мөслах Тажиның редакциядә эшләүче ачык йөзле, һәр әдәби сүзгә шатлана белүче кешеләр турында күп мәртәбә сөйләгәне бар иде. Кайсы бүлмәдә алар? Уң яктагы бүлмәләрнен берсенә керергә кирәклеген әйттеләр. Анда ике хатын-кызы утыра. Берсе өлкәнрәк яштә, икенчесе яшь күренә. Алар Зәйнәп Жиһаншина белән Занидә Нәбиуллина иде. Озак та үтмәде, урта буйлы, түгәрәк йөзле, кызу хәрәкәтле кеше килеп керде, керү белән үк ниндидер ашыгыч материаллар сорады. Хәтеремдә шулай тыңгысыз булып калган бу кеше Хәнәфи Маннапов иде. Танышу, якын булып та, күптән күрешми торған кешеләрнеке шикелле, күп сораулардан һәм жаваплардан торды. Редакциядә беренче булымнан соң миндә ниндидер ышаныч арта төште, якты каршы алулары өчен андагыларга күнелемнән кат-кат рәхмәт уқыдым.

Шуннан соң Чаллыға килгэн са-

ен редакциягә керә торган булдым. Кергән саен я редакциягә килгән шигырләрне караштырам, я үз шигырләрмәне калдыра идем. Ул чагында ук Хәнәфи ага барлык каләм тибрәтүчеләрне берләштерү чарасын күрә иде. Район зур, авторлар төрле авылларда яшиләр. Аларның ижатына дөрес юнәлеш бирү өчен әдәби түгәрәк кирәк иде. Тагын шунысы да бар: Татарстан Язучылар союзы каршында оештырылган яшьләр белән эшләү комиссиясе председателе АГомәр «Коммунизм байрагы» газетасы редакциясенә әдәби эшне жанландыру кирәклеге турында рәсми кәгазь жибәргән иде. Казан язучыларының ярдәм кулы сузарга эзер торуы да әйттелгән. Элек тә әдәбиятка бирелгән кешеләргә – Хәнәфи ага һәм Зәйнәп апага – әдәби көчләрне туплауда зур таяныч иде бу.

Хәнәфи Маннапов – Донбасс шахтерлары арасында политик һәм граждандык чыныгуы алган журналист, 11–12 мең тиражлы татар телендәге газетаны чыгаручыларның берсе. Шул газеталарның берсендә язучы Нәби Дәүлинең рәсеме урнаштырылган. Хәнәфи Маннапов ул чагында үзе дә әдәби әсәрләр яза. Аның бер озын шигыре күз алдында тора. Кайбер жиренә шәмәхә кара белән төзәтмә кертелгән. Хәнәфи ага әйтүенә караңда, Донбасста чагында аны Муса Жәлил төзәткән икән. Аннары ССРР Язучылар союзы членлыгына кандидат булган Хәнәфи Маннапов озак еллар «Социалистик Татарстан» газетасы корреспонденты булып эшләгәндә дә, «Коммунизм байрагы» газетасын чыгарганды да, күп санлы хикәяләр, очерклар язуын дәвам итә.

Зәйнәп Жиһаншина шулай ук әдә-

бият белән шөгыльләнә иде. Аның нечкә хисле шигырьләре ул чактагы газета укучыларның күбесенә таныш. Ләкин аның чын таланты драматургиядә ачылды.

Хәнәфи ага һәм Зәйнәп апа тырышлыгы белән тупланган түгәрәк 1964 елның 24 гыйнвар утырышында әдәби берләшмә исемен алды. Оешу утырышын шагыйрь Зәки Нури үткәрде. Ул утырышقا И. Рәхимов, К. Титаев, Р. Нәгыймуллин, Р. Мәүжиеv, М. Эгъләмов, А. Колчерин, М. Тажиев һәм мин килгән идек. 15 февральдә уздырылган икенче утырышта мине берләшмә житәкчесе итеп сайдадылар.

Берләшмә утырышы айга бер мәртәбә була иде. Үзләренең әсәрләре тикшереләчәген авторлар алдан ук белделәр. Аларның әсәрләрен машинкада бастырып тикшерү гадәткә кергән иде. Утырышларга чакыруны Хәнәфи ага үзе оештырды. Берләшмә членнарына утырыш көнен күрсәтеп чакыру жибәрелә. Алар өчен кунакханәдә урын калдырыла. Юлда йөрү, куну өчен чыгымны редакция үз ёстенә ала иде, тәүлеклек тә туләнелдә. Бу кайгырту барысы да Хәнәфи аганың тырышлыгы аркасында булды. Шундый бер хәл истә калган. Утырыш буласы көнне мине мәктәптән жибәрмәделәр. Район мәгариф бүлгөннән куст мәктәпләре директорлары өчен ачык дәрес бирергә күштилар. Ул көнне булмыйча, ачык дәрес икенче, аннары өченче көнгә чигерелде. Берләшмә утырышы да башка көнгә күчерелде. Моны урыннарга оператив рәвештә Хәнәфи ага хәбәр итте.

Утырышларда башлыча аерым әсәрләр турында фикер алышу оеш-

тырылды. Шунысы куанычлы: ул утырышларга укучылар да килә иде. Мәдәррис Әгъләмов ул вакытларда Түбән Биш урта мәктәбенең югары классларында укый иде. Аның шигырыләре эчкерсезлеге, дөньяны образлы итеп күзаллавы белән жәлеп иттөләр. Тора-бара Мәдәррис үзе башка авторларның шигырыләренә анализ ясый торган булып китте. 1964–1968 елларда аның ишгырыләре газета битләрендә бик күп бирелде, «Коммунизм байрагы» битләрендә сиксәнгә якын шигыре басылып чыкты. Ярсып, канатланып яза иде Мәдәррис шигырыләрне.

Разил Вәлиев – әдәби берләшмәдә көчен татыган икенче сәләтле якташыбыз. Авылдашы шагыйрь Мөслах Тажиниң шигырыләре аны да ижат дәртәнә чумдырган, күрәсен – Түбән Кама шәһәренең 1 нче урта мәктәбендә укыганда мәкаләләр, шигырыләр яза. «Минем үземнен хәзер уз шәкертем бар. Әдәбиятка гашыйк бер еget. Тубән Камада укучы», – дип яза Мөслах редакциягә, яшь авылдашының унышына куанып. Шуны акларга теләгәндәй, 10 «В» класс укучысы Разил Вәлиев Р. Ишморат белән мәктәптә уздырылган очрашу турында редакциягә беренче информациясен язып жибәрә. Аннары шигырыләре дөнья күрә башлый.

1965 елның жәндә яшь язучылар семинары була. Анда әдәби берләшмә членнары М. Әгъләмов белән Р. Вәлиев та катнаштылар. «Чыннан да өметле иптәшләр икән», – дип язган алар турында А. Гомәр Хәнәфи агага юллаган хатында.

Мәдәррис белән Разилгә, белем алуларын дәвам итү өчен, әдәби берләшмә фатиха бирә. Казанда,

Мәскәүдә уку елларында да алар Чаллы әдәби берләшмәсе белән араларын езмиләр, хәлләре турында хәбәр итеп торалар, шигырыләрен жибәрәләр.

Мәдәррис Әгъләмов – хәзәр та-нылган шагыйрь. Разил Вәлиев рес-публика комсомолының М. Жәлил исемендәге премиясенә лаек булды, бүгенге көндә Брежнев язучылар оешмасының житәкчесе.

Эш урынын үзгәрту сәбәпле, мина Бикләннән китәргә туры килде. Бер-ләшмә белән житәкчелек итүне яңа-дан Хәнәфи ага белән Зәйнәп апа үз өсләренә алдылар. Хәнәфи ага мина – Уфага, Мәдәррискә Казанга иҗади командировкага баруны оештырды. Бу үзенә күрә зур бүләк иде.

Шул еллардагы берләшмәнен та-ғын бер әгъзасы турында әйтәсе килә. Ул – Сәлимә Шәрирова. Муса Жәлил исемендәге колхозның Ташкичу фер-масы савымчысы. Бик үзенчәлекле иде аның шигырыләре. Вакыты белән алардагы ритмик төгәлсезлекләр ки-ми теште, шигырыләр камилләште. Шагыйрь Мәхмүт Хөсәен Сәлимә-нен туган авылында аның ижатына багышлап махсус семинар үткәрде. Сәлимә республика телевидениесен-нән чыгыш ясарга чакырылды, шигырыләре радиода янгырып башлады, үзешчән композитор Хәмит Булатов аның сүзләренә берничә халыкчан жыр язды. Соныннан бу шагыйрәнен шигырыләре газета-журналларда еш басылды, күп кенә шигырыләре «Кыз-лар жыры» исемендәге күмәк жыен-тыкка керде.

Ул елларда ук әдәбият белән қызыксынучылар күп иде. Р. Хисамиев, М. Тажи, А. Колчерин, М. Талыйпов, Н. Тукмачев берләшмәнен ин актив членнарыннан булдылар. Барлыгы

кырыкка ябын каләм тибрәтүче иде берләшмәдә.

Оешу белән үк берләшмәгә республика газеталары игътибар иттеләр. «Татарстан яшьләре» 1964 елның 24 сентябре санында Чаллының яшь каләм көчләренә үзенең бер битен бирде.

«Чаллының әдәби яшьлеге, горур Каманың шаулы дулкыннарына күшүлүп, кыю һәм көр тавыш белән жырларга үссен», – диде анда Зәки Нури, яшьләргә өмет юллап.

Шул ук газета 1966 елгы 25 октябрь санын тулысы белән Чаллыга багышлады. Анда Хәнәфи Маннаповның «Канат чыгарганда» дигэн зур мәкаләсе бар иде. Ул – берләшмә һәм аның эшे турында.

Берләшмәгә мин яңадан 1972 елның азакларында килдем. Минзәлә газетасында эшләгендә, Чаллыдагы зур төзелеш турында күп иштәкән идем. Көннәрдән бер көнне Минзәләгә Мәхмүт Газизов һәм Рәис Рыян килделәр. Мәхмүт килүенең максатын алдан ук эйтеп куйды: «Жырда ничек эле, Минзәләнен қызылары матур диләрмә? Сине дә күрәсе килде...». Алар мине Чаллыга «кияүләделәр». Мәхмүт әдәби берләшмәне яңадан җанландырып жибәргән. Күп кенә яңа авторлар килгән. Арча егетләрә Равил Вәлиев, Равил Лотфуллин, Шәүкәт Сибгатуллин һәм башкалар.

1973 елның көзендә мине яңадан берләшмә житәкчесе иттеләр. Ул чагында берләшмә «Ләйсән» исемен алган иде инде. Алабугадан күчеп килгән язучы, филология фәннәре кандидаты Э. Касыймов – берләшмәнең консультанты.

1970 еллар... Институтташым һәм группадашым М. Газизовны Әлмәт

ягыннан Чаллыга китергән төзелеш кайнарлығы. Тулай торакларда төзүчеләр белән очрашулар. Ниндидер рухи күтәренкелек, рухи бොеклек. 1974 елда төзүчеләр белән очрашуга танылган шагыйрьләребез Х. Туфан, С. Хәким, тәржемәче Р. Моран килде. Алар белән очрашу безнең очен бик файдалы булды.

Чаллыдагы иҗат кешеләре белән очрашулар бер-беребезне үзара батта төште. Шундый очрашуларның берсе рәсем сәнгатенә багышланды. Художество булеге рәссамы Хәрмәт Халитов рәсем сәнгатенең үсүе, автoshərне эстетик таләпләргә жавап бирерлек итеп бизәү буенча Чаллы рәссамнары алдында торган бурычлар турында сейләде. Берләшмә члены Р. Вәлиевнен «Шәhәр булсын буләгем» дигэн китабы чыкты. Шәhәрнен 2 нче номерлы китапханәсендә автор үзенең китап геройлары белән очрашты. Алтмышынчы еллар традициясен дәвам итү буларак, берләшмә үзенең ике актив членын – Х. Шаниева белән Ш. Сибгатуллинни – Казан университетына озатты.

1973 елда, сөекле шагыйребез Г. Тукая туган көнгә багышлап, Чаллыда беренче тапкыр шигырь бәйрәме уткәрелде.

КАМАЗ һәм Чаллы шәhәрен төзүчеләр турында ин яхшы әдәби эсәrlәргә конкурслар уздыру да матур гадәткә әйләнде. 1974 елның маенда Камгэсэнергостройның партия һәм төзелеш комитетлары игълан иткән беренче әдәби конкурса йомгак ясалды. «Ут һәм су» романы очен Ә. Баяновка I дәрәҗә диплом һәм кыйммәтле буләк бирелде. Э. Касыймов һәм Р. Мингалимов – икенче, ләйсәнче М. Газизов һәм «Орфей» берләшмәсе

члены И. Лимонова өченче урыннары алдылар. Э 1978 елда шәһәр комсомол комитеты тарафыннан уздырылган әдәби конкурс комсомолның 60 еллыгына багышланган иде.

1974 елның көзеннән соң берләшмәнен житәкчеләре булып Р. Вәлиев, Р. Лотфуллин, Г. Кашапов эшләделәр. Р. Лотфуллинның аеруча яхши эшләвенд билгеләп үтәсе килә. Бу чорда берләшмә сан яғыннан тагын да үсте, авторларның әдәби осталыгы арта төште.

1977 елда Чаллыда яшь һәм башлап язучыларның беренче зона конференциясе уздырылды. Анда документаль повестълар авторы Р. Вәлиевны, зур төзелеш башланган елларда Чаллыда әдәби хәрәкәтне жанландырып жибәргән һәм аны Хәнәфи ага Маннапов рухында дәвам иткән М. Газизовны СССР Язучылар союзына членлыкка тәкъдим иттеләр. Тагын биш елдан соң шундый ук ышанычка Г. Кашапов һәм Я. Игәнәй лаек булды. Аннары – балалар шагыйре Рәшид Бәшәров.

«Яшь авторларның чәчкән орлыклары уңдырышлы туфракка төшәр дә, алар якын киләчәктә әдәбият соючеләрне үзләренең мул һәм куркәм уңышлары белән шатландырылар але...». Э. Касыймовның 1973 елда «Социалистик Татарстан» газетасында язган бу юлларын укый-

сың да, М. Әгъләмов, Разил Вәлиев, Э. Гайнуллин, Р. Вәлиев, М. Газизов, Н. Тажиев, Я. Игәнәй, Г. Кашапов, Р. Бәшәрнен китаплары, Ф. Дунайның нәсерләрен, С. Шәриповә, Р. Фәхразиева, В. Хәбібрахманова, Т. Сәгыйтова, Ф. Бәшироваларның шигырыләрен күздән кичерәсөн. Чыннан да, уңдырышлы туфракка төште алар. 1968 елда А. Цыганов ижаты турында доклад ясаганда, М. Әгъләмов «Мин әдәби берләшмәне күчелемнән генә «трамплин» дип атап йөрим. Ул талантлы авторларның алга югарыга сикерүә хәзәрлек урыны булырга тиеш», – дигән иде. «Ләйсән» әдәби берләшмәсеннән жиде Язучылар Союзы члены чыккан һәм членлыкка тәкъдим итегән икән, бу инде «сикерү урыны»ның әйбәт булуы турында сейли. Берләшмәдән бер язучы, шағыйръ яки драматург чыгуы турында хыялланган Хәнәфи аганың һәм күпләребезнән теләге тормышка ашты: «Ләйсән» әдәби берләшмәсө республикада ин ижатчыл берләшмәләрнен берсенә эйләнде.

Хәниф ХӨСНҮЛЛИН,
«Ләйсән» әдәби берләшмәсөнен
беренче житәкчесе.
«Якты юл» газеты,
1983 ел, 24 ноябрь.